

С. І. Киреєв

Економічна ефективність

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ – результативність економічної системи, виражена у співвідношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів. Е. е. як інтегральний показник ефективності на різних рівнях економічної системи є підсумковою характеристикою функціонування національної економіки. Головний критерій соціально-економічної ефективності – міра задоволення кінцевих потреб суспільства і, передусім, потреб, пов’язаних із розвитком людської особи. Соціально-економічна ефективність має та економічна система, яка найбільшою мірою забезпечує задоволення різноманітних потреб людей (матеріал., соціальних, духовних) і гарантує високий рівень та якість життя. Основою такої ефективності слугує оптимальний розподіл наявних у суспільстві ресурсів між галузями, секторами і сферами національної економіки.

Ефективність економічної системи

Ефективність економічної системи залежить від ефективності виробництва, соціальної сфери (систем освіти, охорони здоров’я, культури), державного управління, яку визначають співвідношенням отриманих результатів до витрат і вимірюють сукупністю кількісних показників. Для вимірювання ефективності виробництва використовують показники продуктивності праці, фондівіддачі, рентабельності, окупності та ін. За їх допомогою зіставляють різні варіанти розвитку виробництва, розв’язання його структур. проблем. Вимірювання ефективності соціальної сфери вимагає використання особливо якісних показників розвитку кожної із галузей цієї сфери. Для державної сфери необхідні спеціальні критерії відповідності витрат і результатів діяльності держави вимогам суспільства. Ефективність виробництва складається з ефективності усіх підприємств, у свою чергу, ефективність підприємства характеризується виробництвом товару чи послуг з найменшими витратами. Вона полягає у його спроможності виробляти максимальний обсяг продукції прийнятної якості з мінімальними затратами і продавати цю продукцію з найменшими витратами. Е. е. підприємства, на відміну від технічної ефективності, залежить від того, наскільки його продукція відповідає вимогам ринку, запитам споживачів. Однією із важливих складових ефективності економічної системи є [економічна ефективність інвестицій](#).

Економічна ефективність в Україні у 2000-х роках

В Україні у період економічного піднесення спостерігалось зростання ефективності виробництва на ґрунті підвищення інтенсивності використання наявних ресурсів (завантаженості потужностей, інтенсифікації праці), супроводжуючись скороченням середньорічної кількості найманих працівників. Так, у промисловості зайнятість скоротилася з 4461,8 тис. у 2000 до 3690,0 тис. у 2007, тобто на 17,3 %, однак обсяги промислового виробництва зросли на 92,1 %. Відбулося подорожчання робочої сили, при цьому зростання її вартості випередила зростання продуктивності праці, що потенційно може призвести до невідповідностей між ресурсами розвитку та задоволенням потреб населення. Класичними показниками ефективності господарювання у ринковій економіці є прибуток і рентабельність. Динаміка норми прибутку визначає темпи нагромадження капіталу і, як наслідок, темпи зростання національної економіки. Від тенденцій зміни цього показника залежить характер розвитку різних сфер економіки. Загалом в економіці України середня норма чистого прибутку (відношення чистого прибутку до усіх витрат) 2007 у відсотках становила 4,4, у реальному секторі – 3,6 (зокрема сільське господарство – 14,0, пром-сть – 3,1, будівництво – 0,4, торгівля – 4,2, транспорт і зв'язок – 4,8), на підприємствах, що не входять до реального сектору – 7,4. У 2003–07 рівень рентабельності всієї діяльності зростав значними темпами, однак за своїми абсолютними значеннями в економіці загалом залишався недостатнім: 2003 він становив лише 0,6, 2004 – 2,6, 2005 – 3,5, 2006 – 3,3, 2007 – 4,4 %. Близькі значення прибутковості демонстрував і реальний сектор економіки (див. Табл.).

Табл. Рентабельність всієї діяльності у 2003–07

	Рік	Відомі дані		Відомі дані		Рентабельність, %
		Чистий прибуток	Витрати	Чистий прибуток	Витрати	
Загалом по економіці	2003	4832.6	100.0	760 892.3	100.0	0.6
	2004	27 669.0	100.0	1063 892.6	100.0	2.6
	2005	41 260.6	100.0	1 187 849.5	100.0	3.5
	2006	46 421.3	100.0	1 422 802.0	100.0	3.3
	2007	84 416.4	100.0	1 933 739.4	100.0	4.4

	????	?????? ????????		?????? ???????????		??????
		(??????)				????????????????, %
		??? ???	? % ?? ????????	??? ???	? % ?? ????????	
Реальний сектор економіки	2003	2345.1	48.5	636 592.4	83.7	0.4
	2004	22 028.2	79.6	872 059.3	82.0	2.5
	2005	33 691.2	81.7	966 018.8	81.3	3.5
	2006	35 876.8	77.3	1 165 999.3	82.0	3.1
	2007	54 379.5	64.4	1 526 902.2	79.0	3.6

2003–07 на підприємства реального сектору припадало бл. 80 % усіх витрат діяльності з тенденцією до зниження на 4,7 відсоткового пункта (в. п.), а їхня частка у формуванні чистого прибутку суттєво зросла – з 48,5 у 2003 до 81,7 % у 2005 й знизилася до 64,4 % у 2007. Покращення загальної фінансової ситуації підприємств реального сектору стало головним чинником підвищення прибутковості (ефективності) національної економіки загалом. Середній рівень рентабельності української промисловості 2003–07 суттєво змінився – з 0,1 % у 2003 (стану, коли собівартість фактично дорівнювала продажам) до 2,9 % у 2005 та 3,1 % у 2007. Рентабельність промисловості збільшилася на 3,0 в. п. При цьому найбільш значні позитивні зміни спостерігалися у добувній промисловості, де рентабельність зросла на 10,3 в. п.: з 2,9 до 7,4 %. Водночас динаміка та абсолютні значення рентабельності переробних підприємств значно відставали від рентабельності видобувних підприємств. Прибутковість переробної промисловості змінилася на 2,1 в. п. і становила у 2007 3,1 % (як і промисловості загалом).

За даними Держкомстату України, до успішних видів промислової діяльності 2007 належали: видобування неенергетичних матеріалів (їхня рентабельність зросла на 13,2 в. п. і знаходилася на рівні 13,7 %), целюлозно-паперова промисловість та видавнича справа, де ці показники становили, відповідно, 0,4 в. п. і 2,0 %, металургія та оброблення металів (1,9 в. п. і 5,3 %), видобування енергетичних матеріалів (на 7,3 в. п. – з 4,6 до 2,7 %), харч. пром-сть та перероблення с.-г. продукції (на 1,6 в. п.), хімічна і нафтохімічна галузі промисловості (на 0,2 в. п.), виробництво ін. неметалевих мінеральних виробів (на 5,9 в. п.), машинобудування (на 2,9 в. п.). Позитивні зміни відбулися й у виробництві електроенергії, газу та води, де рівень рентабельності збільшився на 2,9 в. п., що дало змогу подолати збитковість цього сектору промисловості. Скориставшись зростанням споживчого та інвестиційного попиту і незважаючи на стрімке зростання імпорту, ці виробництва не

тільки нарощували випуск товарів, а й покращували фінансові показники (лише легка пром-сть залишалась хронічно збитковою). У середньому рентабельність всієї діяльності у реальному секторі економіки не перевищував 3,6 % і знаходився помітно нижче звичайної комерційної ставки за банківські кредити, що суттєво обмежує можливості розвитку підприємств. Особливу роль у забезпеченні прибутковості бізнесу відіграє рух витрат виробництва. Відокремлення цієї частини вартості практично постійно дається взнаки у реальному відтворенні товарів. Питома вага витрат складових промисловості у загальних витратах промислової діяльності досить стала: частка витрат добувної промисловості коливалась у межах 8,8–9,0 %, обробної промисловості – 72,9–77,5 %, виробництва електроенергії, газу та води – 13,7–18,1 %.

Виявом погіршення якісних показників зростання Е. е. було послаблення перспектив переходу економіки України до інноваційного типу розвитку, оскільки підірвано галузі, здатні трансформувати інновації у продукцію кінцевого споживання. Низький інновац.-технологічний рівень виробництва впливає навіть на таку, здавалося б, успішну галузь, як металургія. Станом на 2009, дані з її розвитку свідчать, що у господарських структур, які склалися в країні, не існує достатньої економічної (ринкової) мотивації для вирішення завдань технологічної та структурної модернізації виробництва, формування та освоєння нових товарних ринків. Має місце й слабкість або відсутність вітчизняних суб'єктів господарювання, здатних у необхідних масштабах вирішувати завдання структурної диверсифікації національного промислового виробництва. Негативні тенденції у сфері Е. е. склалися через те, що сформований в Україні національний ринок недосконалий, не всі ринкові інститути мають адекватний ступінь розвитку, інвестиційний клімат вимагає покращення. Більшість проблем у сфері ефективності української економіки обумовлені слабкістю інститутів влади, відсутністю необхідної політичної волі до створення дійсно ефективної ринкової економіки та формування демократичного устрою. Недостатня професійність, необізнаність та невизначеність у прийнятті рішень, бездіяльність при їх виконанні на різних щаблях державної влади, злиття останньої з фінансовим і приватнопідприємницьким середовищем перетворилися на звичне явище у системі управління. Все це негативно впливає на розвиток економіки й вимагає дієвих заходів щодо підвищення її ефективності.

Рекомендована література

1. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. 2003;
2. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції». 2004;
3. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності 2005: Статист. зб. Ч. 1. 2006;
4. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку. 2007;

5. Діяльність підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності 2007: Статист. зб. Ч. 1. 2008 (усі – Київ).

Бібліографічний опис:

Економічна ефективність / С. І. Киреєв // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18769>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).